

Kinderarbeid in (productie)ketens, **De vrijwilligheid voorbij**

Rapport over de bevindingen van een werkbezoek aan India
18 t/m 24 oktober 2009
Joël Voordewind, Tweede Kamerlid voor de ChristenUnie
Rita Klapwijk, Beleidsmedewerker van de ChristenUnie
Den Haag, 16 november 2009

Inleiding

In het herfstreces in oktober 2009 heb ik namens de ChristenUnie een werkbezoek gebracht aan India. Het doel van de reis was onderzoek te doen naar kinderarbeid, gerelateerd aan productieketens van bedrijven en aan onderwijs. De ChristenUnie heeft als start van de inzet voor het uitbannen van kinderarbeid bijna ruim twee jaar geleden samen met een aantal organisaties het Waterloopleinakkoord (*Stop Kinderarbeid – Eerlijke Handel*) ondertekend, en daarnaast een eigen actieplan opgesteld als bron van inspiratie voor het handelen van de Kamerleden van de ChristenUnie in de Tweede Kamer. <http://www.christenunie.nl/nl/amazinggrace>. Dit heeft een vervolg gekregen in een aantal moties en amendementen, zowel gericht op eerlijke handel als onderwijs.

Om met eigen ogen te zien wat er gebeurt in de strijd tegen kinderarbeid, door bedrijven, overheid en ngo's heb ik daarom afgelopen herfstreces op eigen initiatief een bezoek gebracht aan India.¹ Ik heb gekozen voor India, omdat in India de meeste kinderarbeid plaatsvindt (tussen de 15 en 30 miljoen afhankelijk van de definitie), er nog veel kinderen zijn die niet naar school gaan (72 miljoen) en er veel multinationals actief zijn in India.

Voorafgaand aan de reis heb ik een gesprek gehad met Unilever over hun 'Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen(MVO)- beleid, met name gelet op het tegengaan van kinderarbeid in hun keten. Tijdens de reis zelf heb ik hierover met Shell en Philips gesproken. Van overheidszijde heb ik gesproken met Shantha Sinha van de National Commission for the Protection of Child Rights (NCPCR), een vertegenwoordiger van het ministerie van arbeid en werkgelegenheid en van het ministerie van vrouwen en kinderonwikkeling. Ook heb ik met twee NGO's gesproken, BBA (Save the Childhood Movement) en Global March, die erg actief zijn in het bestrijden van kinderarbeid, het bevorderen van scholing en het bevrijden van kinderen uit 'bonded labour' (gebonden door schuld). Daarnaast heb ik gesproken met FNV Mondiaal en BWI, een lokale vakbond. Daarnaast heb ik met Coen Kompier van de ILO (International Labour Organisation) en Karin Hulshof, *representative* van UNICEF India zeer informatieve gesprekken gehad. Het veldbezoek dat ik heb gedaan, was in de omgeving van Allahabad, in de deelstaat Uttar Pradesh, bij de organisatie Stewards' Trust, geleid door John en Kay Sylvester.

Op deze plek past een dankwoord aan de Nederlandse ambassade in New Delhi, India voor hun hulp bij het invullen en uitvoering van het programma, met name Ambassadeur Bob Hiensch en Bart Paans van de politieke afdeling. Ook een bijzonder woord van dank voor de organisatie Stewards' Trust, en vooral de mensen daarachter: John en Kay Sylvester, voor de hartelijke ontvangst en indrukwekkende tocht langs hun projecten en mensen! Tenslotte dank ik mijn beleidsmedewerker Rita Klapwijk voor de verslaglegging en de organisatie van de reis.

¹ Zie bijlage voor reisschema en lijst van mensen waarmee een gesprek is gevoerd.

Hoofdstuk 1: Kinderarbeid in theorie en praktijk

Inleiding

India is een land met vele kanten. India staat bekend als één van de opkomende economieën, en wordt regelmatig in één adem genoemd met China en Brazilië. Sinds de opening van het land in 1991 is er grote economische groei (voor de economische crisis in 2008 nog zo'n 9% groei per jaar), is de midden- en bovenklasse sterk gegroeid en zijn er een groot aantal multinationals gevestigd. Het land neemt een belangrijke plaats in op wereldtoneel en treedt steeds assertiever op, zoals bijvoorbeeld blijkt in de klimaatonderhandelingen. In die zin is India niet meer te classificeren als een klassiek ontwikkelingsland. Aan de andere kant is India een land waar nog erg veel moedersterfte is, een land waar een groot deel van de mensen geen toegang heeft tot hygiënische basisvoorzieningen zoals een toilet, waar veel kinderen niet naar school gaan maar aan het werk zijn en waar de ILO conventies over minimumleeftijd waarop gewerkt mag worden en uitbannen van ergste vormen van kinderarbeid nog niet zijn ondertekend. In die zin is India dus zeker nog te classificeren als een ontwikkelingsland.

Opmerkelijk is echter dat India een aantal jaar geleden besloten heeft om de relatie met ontwikkelingsdonoren te herzien. Kleine donoren werd vriendelijk verzocht zich terug te trekken. Ook Nederland geeft daarom geen directe hulp meer aan India. Deze 'actie' is tekenend voor de houding van India. Het land is erg gevoelig voor buitenlandse inmenging, en houdt buitenlandse bemoeienis zoveel mogelijk buiten de deur. Dat geldt niet alleen voor ontwikkelingshulp, maar ook voor arbeidsrechten, waaronder kinderarbeid. Daaruit kan (deels) ook het niet-tekenen van de ILO conventies worden verklaard, omdat India, zo wordt gezegd door Shantha Sinha, hoofd van de National Commission for Protection of Child Rights, al veel verder is in wetgeving en het ondertekenen van de ILO een achteruitgang zou betekenen.

Kinderarbeid in theorie en wetgeving

Achtergrond van kinderarbeid

Kinderarbeid is in India nog alom vertegenwoordigd. In steden en op het platteland, in huizen, bedrijven, restaurants, mijnen en op de katoenvelden. In de tapijten-, kleding-, leer-, landbouw- of mijnsector: overal zijn kinderen aan het werk. De meeste kinderen die werken, zo'n 90%, komen uit minderheidsgroepen: dalits, moslims en/of meisjes.

Over de oorzaken van kinderarbeid is nog steeds discussie. Hoewel steeds minder vaak, wordt nog steeds het argument gehoord dat armoede de oorzaak zou zijn van kinderarbeid omdat het inkomen van kinderen in de gezinnen niet gemist kan worden.² Het tegendeel is het geval: kinderarbeid veroorzaakt armoede. Zo zegt Peter de Ruiter, auteur van het boek *Een wereld voor kinderen*: 'Het bestrijden van armoede begint daarom bij het bestrijden van kinderarbeid. Alleen als kinderen nú naar school gaan, kunnen zij straks hun land tot bloei brengen. Het deels gedogen van kinderarbeid is daarbij contraproductief. Het onrecht blijft dan intact: te lage lonen voor de ouders van kindarbeiders of te lage prijzen voor hun producten en geen kansen voor het verbeteren van hun bestaan. Er is geen impuls om beter onderwijs te creëren en kinderen moeten blijven helpen de huishoudpot op peil te houden.'³ Inzetten op onderwijs dus! Maar met die focus op onderwijs worden nog een aantal factoren zichtbaar, die niet zozeer oorzaak zijn van kinderarbeid, maar door het belemmeren van scholing wel kinderarbeid bevorderen. Een van die factoren is de arbeidsmigratie. Doordat ouders vaak rondtrekken op zoek naar werk, is het voor de meereizende

² Bijv. de website Kinderrechten.nl. Bij de uitleg over art. 32 van het VN Verdrag inzake de rechten van het kind staat: 'Er zijn veel landen in de wereld, waar de arme families het geld nodig hebben dat de kinderen verdienen. Daarom is het onmogelijk om te zeggen dat kinderarbeid helemaal verboden moet worden. Maar kinderen moeten beschermd worden tegen slechte werkomstandigheden.'

³ http://www.globalisering.com/index.php?page=_&articleId=349

kinderen moeilijk om onderwijs te volgen. Daarnaast doen deze arbeidsmigranten hun werk vaak op afgelegen plekken waar geen scholen zijn, of te ver weg. Daar komt bij dat de scholen er ook niet op zijn ingericht, of gefocust, om de kinderen van arbeidsmigranten naar school te krijgen. Ook de slechte kwaliteit van het onderwijs en/of de afwezigheid van de leraar belemmeren ouders in het naar school sturen van hun kind. Dan is werk immers nuttiger, want daardoor doen de kinderen ten minste nuttige ervaring op waar ze wel verder mee komen in hun leven. Daarnaast is onwetendheid en onvermogen van ouders een belangrijke reden om hun kind niet naar school te sturen. Met name voor ongeletterde ouders speelt dat probleem. Ook kosten, voor een uniform bijvoorbeeld, spelen mee, of het feit dat er geen aparte toiletten voor de meisjes zijn. Er is dus geen aparte oorzaak aan te wijzen voor kinderarbeid. Duidelijk is wel dat sleutel tot de oplossing van het kinderarbeidprobleem ligt in onderwijs, ingebed in een brede aanpak waarin ook ouders worden meegenomen.

Wetgeving

India heeft zijn wetgeving voor wat betreft onderwijs en tegengaan van kinderarbeid goed op orde. Nog in augustus van dit jaar is een wet van kracht geworden, de Education for All-act of de 'Right of Children to Free and Compulsory Education Act' waarin is vastgelegd dat elk kind van 6-14 recht op scholing heeft. In de wet zijn, erg belangrijk, ook eisen vastgelegd waarin de scholing moet voldoen, zowel qua inhoud als qua uren. Niet alleen de verplichting om naar school te gaan, maar ook de kwaliteit van die scholing is dus geregeld.

Ook gelden er aan aantal regels ten aanzien van vormen van werk en minimumleeftijd om te werken voor kinderen. Deze komen voort uit de 'Child Labour (Prohibition and Regulation) Act van 1986. Zo mogen kinderen onder de 14 jaar niet werkzaam zijn in een fabriek, mijn en geen gevaarlijk werk doen (zogenaamde Hazardous work). Elk half jaar komt een commissie bijeen om te bepalen welke vormen van werk gevaarlijk werk zijn. De lijst van verboden werkzaamheden is dus constant in beweging. Niet lang geleden is bijvoorbeeld ook 'domestic based work' toegevoegd, waarmee al het werk dat in huis wordt uitgevoerd wordt bedoeld, dus werk in opdracht en huishoudelijk werk zoals schoonmaak, koken en oppassen. Ook wordt in toenemende mate werk in de landbouw ondergebracht bij deze lijst, tot nu toe echter beperkt tot het werken met pesticiden en landbouwmachines. De wet geldt dus niet voor 15-18 jarigen, en ook niet voor kinderen van 14 jaar of jonger die minder gevaarlijk werk doen.

Opmerkelijk is de tegenstrijdigheid van beide wetten. De meest recente wet, waarin het recht op onderwijs van elk kind tot 14 jaar is geregeld, gaat hand in hand met een wet waarin werk voor kinderen wordt gereguleerd, en waaruit blijkt dat arbeid tot je 14^e niet verboden is. Overigens pleit de NCPCR ervoor dat de Child Labour act wordt gewijzigd zodat ook niet-gevaarlijk werk verboden is voor kinderen onder de 14, zoals werk in de landbouw en thuiswerk. Daarmee zouden beide wetten in lijn met elkaar komen, omdat werk tot 14 jaar dan verboden is, en scholing tot 14 jaar verplicht.

Van een iets andere orde is een wet waarin wordt geregeld dat elke werknemer in de landbouw recht heeft op 100 dagen werk via de overheid. Indien de oogst onvoldoende oplevert, of als er te weinig werk is in de landbouw, kan er via deze regeling toch voldoende inkomen worden binnengehaald door de kostwinner. Ook als de overheid niet kan voorzien in werk, wordt er geld uitbetaald. Door deze regeling wordt voorkomen dat hele gezinnen tijden verplaatsen om maar werk te vinden, en wordt een stabiel inkomen voor gezinnen bevorderd. Hierdoor draagt de regeling bij aan een goede onderwijsbasis voor kinderen. Er is immers minder kans dat zij mee moeten werken om voldoende gezinsinkomen te verkrijgen, en zij kunnen het jaar rond naar dezelfde school, ipv steeds weer te moeten verhuizen. Met andere woorden: minder arbeidsmigratie meer scholing, en beter inkomen meer scholing.

Ten slotte kent India een wet waarin vastgelegd is dat meisjes niet voor hun achttiende mogen trouwen. Dit is niet onbelangrijk, omdat de verhouding tussen schoolgaande meisjes en jongens nog

erg scheef is, in het nadeel van meisjes. Een dergelijke wet zou mogelijk een effect kunnen hebben op de uitval van meisjes op school.

Internationale afspraken

De International Labour Organization heeft een aantal conventies die betrekking hebben op kinderarbeid. Twee van deze conventies staan met name in de belangstelling: conventies 138 en 182. ILO-conventie 138 gaat over de minimumleeftijd waarop personen mogen gaan werken, en ILO-conventie 182 betreft de uitbanning van de ergste vormen van kinderarbeid. India heeft deze beide conventies nog niet ondertekend. India hoort daarmee in een rijtje van slechts 5 landen die deze beide Conventies niet hebben ondertekend. Een kind mag overigens volgens ILO normen boven de 12 jaar licht werk doen, wat betekent dat het werk niet belemmerend mag werken voor het volgen van onderwijs en niet slecht mag zijn voor de gezondheid.

Daarnaast is er het VN Verdrag voor de inzake de Rechten van het Kind. Dit Verdrag is in 1989 aangenomen in de Verenigde Naties. Artikel 32 van dit Verdrag spreekt uit dat een kind beschermd moet zijn tegen kinderarbeid. Dit Verdrag is ook door India ondertekend, in 1992.

Kinderarbeid in de praktijk

Zo moet het niet

Ondanks het relatief hoge niveau van wetgeving in India is er in de praktijk nog veel mis. India is het land met de meeste kinderarbeid. In 2001, het jaar waarin de laatste grote overheidstelling plaatsvond, waren er 12,6 miljoen kinderen aan het werk. Onofficiële cijfers zijn nog veel hoger, rond de 25 tot 30 miljoen kindarbeiders, omdat in de census van 2001 veel werk door kinderen in de agrarische sector en thuis niet is meegeteld. Daarnaast wordt er van een nog veel groter aantal kinderen uitgegaan die niet naar school gaan. In totaal gaan volgens officiële overheidscijfers 65 tot 87 miljoen kinderen niet naar school, inclusief de werkende kinderen. Het 'gat' van 75 miljoen kinderen die niet werken, maar ook niet naar school gaan, wordt gevormd door de zgn 'no where children', waarvan het merendeel meisje is.

Het grote aantal kinderen dat niet naar school gaat maakt de uitvoer van de nieuwe wet, *Education for All* erg moeilijk. Eerst werd uitgegaan van zo'n 25 miljoen kinderen die naar school toegeleid moesten worden, maar dat blijkt dus een veel groter aantal te zijn.

Winst is wel dat het bewustzijn over kinderarbeid als 'misdaad' doorgedrongen lijkt. Het is geen taboeonderwerp meer voor de overheid (intern), en wordt niet langer meer goedgepraat. Dit wordt zowel door overheidsinstanties zoals de NCPCR aangegeven, als door Global March en BBA. Ook Unicef erkent dat er veel verbetering is de laatste jaren, vooral vanwege het doorbreken van het taboe op spreken over kinderarbeid.

In de nieuwe wet zijn zoals gezegd wel kwaliteitseisen benoemd voor scholen, maar dat vraagt nog erg veel werk in de praktijk. Veel overheidsscholen met name op het platte land, functioneren niet of niet goed. Een aantal scholen staan leeg, de leraar levert onvoldoende kwaliteit, of de klassen zijn veel te groot. Hiervoor zijn meerdere oorzaken. De kwaliteit van onderwijs is erg laag, omdat iedereen die kan lezen en schrijven onderwijzer mag worden en er geen fatsoenlijke lerarenopleiding in het land is. Het toezicht op de aanwezigheid of het handelen van de onderwijzer en het toezicht op de aanwezigheid van kinderen ontbreekt daarnaast zo goed als geheel. Veel kinderen blijken wel geregistreerd te staan als naar school gaand (volgens Unicef zo'n 95%), maar blijken in de praktijk weinig op school te zijn. Kinderen worden door sommige leraren naar huis gestuurd, omdat zij, door falend toezicht, het loon ook wel krijgt als hij zijn werk niet doet of er is onvoldoende toezicht op de aanwezigheid van kinderen door de leraar. Ook gebeurt het dat kinderen van minderheden door de leraar gestigmatiseerd of genegeerd worden, wat er toe leidt dat deze kinderen de school verlaten.

Het kastensysteem is hierop van grote invloed, omdat het leidt tot discriminatie, apart plaatsen van kinderen, het niet aanbieden van maaltijden etc.

Dit leidt er toe dat als er al onderwijs wordt gegeven, het effect niet erg groot is. Een groot deel van de kinderen heeft in de zesde klas slechts het niveau bereikt van de tweede klas. Voor ouders is het niet erg bemoedigend als een kind slecht onderwijs krijgt, of direct of indirect weer naar huis wordt gestuurd door de leraar. Wat is dan het nut? Het verrichten van werk, en daardoor opdoen van ervaring, kan zo gemakkelijk weer voorrang krijgen.

Daarnaast is er voor ouders ook een grote drempel om überhaupt te besluiten een kind naar school te laten gaan. De hoge kosten zijn een belemmering, evenals de bereikbaarheid van de school. Ook minder voor de hand liggende factoren vormen een belemmering, zoals de moeite met het invullen van formulieren en onbekendheid met scholing door ouders die zelf geen onderwijs hebben kunnen volgen en dus niet of nauwelijks kunnen lezen of schrijven. Ook speelt de angst mee dat kinderen onvoldoende werkervaring in 'eigen beroep opdoen' als ze naar school gaan in plaats van te gaan werken, omdat kinderen geacht worden hetzelfde beroep uit te gaan oefenen als hun ouders, passend bij hun eigen kaste.

De wet voor gratis en verplicht onderwijs zal zich dus niet alleen moeten richten op het naar school krijgen van de grote groep kinderen die nu niet gaat, maar ook op verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs, het onderrichten van de ouders, betere lerarenopleiding en meer toezicht op het functioneren van de leraar.

Daarnaast zit er een belangrijke omissie in de wet, volgens Unicef en Shantha Sinha van de National Commission. De wet sluit kinderen van 3-6 jaar uit, terwijl voor deze leeftijdsgroep normaal gesproken wel onderwijs voorhanden is. Juist de mogelijkheid om op lagere leeftijd naar school te kunnen is in India behoorlijk cruciaal. Niet alleen om deze kinderen al in een vroeg stadium op school te krijgen, en zo meer kans te hebben ze daar langer te houden, maar ook omdat het simpele feit dat als ze naar school kunnen, er geen oppositie nodig is. Oudere kinderen hoeven daardoor niet thuis te blijven om voor hun broertjes en zusjes te zorgen, maar kunnen ook naar school.

Naast een behoorlijke kwaliteitsslag zal er ook werk gemaakt moeten worden van handhaving. Nu is het op papier redelijk geregeld in India, maar in de praktijk worden de wetten onvoldoende geëffectueerd. Handhaving ontbreekt, volgens BBA door gebrek aan politieke wil, door corruptie en door capaciteitsgebrek. Als er al een onderzoek wordt ingesteld, dan leidt dat zelden tot vervolging. Het aantal inspecties liep bijvoorbeeld op tot 227.000 inspecties met als resultaat slechts 1.860 vervolgingen. Shantha Sinha van de National Commission relateert dit: handhaving is zeker hard nodig, maar vergeet niet dat het gaat om 440 miljoen kinderen onder de 18. Dat heb je niet zomaar goed geregeld. Ook de cijfers over het aantal meisjes dat al getrouwd is voor ze 18 is, spreekt boekdelen: 49% van hen is al getrouwd voor haar 18^e jaar. Wel een wet, maar de praktijk is anders.

Ook van belang is de rol van het maatschappelijk middenveld. Positief is dat India een divers maatschappelijk middenveld heeft. Er zijn zo'n twee miljoen NGO's. Nadeel is echter dat het maatschappelijk middenveld ontzettend versnipperd is. Er mogen dan wel veel NGO's zijn, maar ze bestaan vaak uit niet meer dan een leider en 2 assistenten. Men is uit op eigen eer, en wil eigen baas zijn met wat assistenten. Effectief is het dus niet. Dat knelt des te meer als je weet dat juist *home grown solutions* dé oplossing zijn. Zeker gelet op afwijzende houding van India ten opzichte van buitenlandse ideeën of initiatieven. Deze analyse van Unicef sluit goed aan bij opmerkingen van Shantha Sinha: India heeft de ILO in feite niet nodig want India gaat in haar eigen wetten al verder. Ondertekenen van de ILO conventies zou daarmee in feite een teruggang zijn, aldus mw Sinha.

Zo kan het wel

Tijdens de vele gesprekken die ik heb gevoerd en het veldbezoek in Allahabad heb ik niet alleen gehoord wat er fout gaat, maar heb ik ook veel gehoord en gezien hoe het wel kan.

National Commission

De National Commission en de overheid werken samen in het naar school halen van kinderen. Dat doen zij door overbruggingsonderwijs aan te bieden, waardoor ook kinderen die al wat schooljaren gemist hebben toch onderwijs aan te bieden, met zicht op instroming in het normale schooltraject. Doel is uiteindelijk dat deze overbruggingsscholen overbodig worden, hoewel dat nog wel wat jaren zal duren. Ook biedt de overheid warme maaltijden aan, waarmee een deel van de gezinskosten voor rekening van de overheid komen, wat voor ouders een welkome steun in de rug is.

De National Commission is in ongeveer 270 van de 600 districten actief met dergelijke projecten. Daarnaast wordt in elke staat gewerkt met het zogenaamde *Child protection scheme*. Hieronder vallen tehuizen voor straatkinderen, kinderen met een strafblad, en andere kinderen die tussen wal en schip vallen; training voor stafmedewerkers, zodat ze werkelijk zorg kunnen verlenen aan de kinderen; inzet op adoptie van de kinderen, allereerst in India zelf, maar indien van toepassing ook naar het buitenland.

Hoogerechtshof Delhi

Noemenswaardig is de rol van het Hoogerechtshof te Delhi. Dit Hof is erg actief in het bestrijden van kinderarbeid door het doen van vergaande uitspraken over het in gebreke zijn van de Indiase constitutie. Uitspraken van het Hof leidden er in het Indiase wetsstelsel toe dat de grondwet aangepast dient te worden. De Education for All act is het resultaat van een dergelijke uitspraak van het Hof. Meestal wordt de wet redelijk snel aangepast, in het specifieke geval van de onderwijswet binnen enkele jaren. Gelet op de consequenties die de Education for All wet met zich meebrengt is dat toch redelijk vlot.

Ook de lokale overheid in Delhi zit op het goede spoor volgens de National Commission. Er is veel samenwerking tussen politie, maatschappelijk werkers en gezondheidsmedewerkers en rechters.

Unicef India stelt, in samenspraak met de Indiase overheid, vijfjaren plannen op met daarin de plannen en acties voor de komende jaren.⁴ Een van de belangrijke lessen uit het vorige vijfjarenplan was dat er extra aandacht nodig is voor bescherming van kinderen, met name in achtergestelde kasten en stammen. Een van de programma's van Unicef hieruit is het opleiden van lokale overheden in het ontwikkelen van een *social audit* systeem. Dit versterkt de lokale overheid, niet alleen in kennis over hoe verantwoording afgelegd dient te worden en waarop gelet moet worden voor kwaliteitsproducten, maar ook qua zelfvertrouwen richting bijvoorbeeld onderwijzers. Dit is essentieel voor het vergroten van de effectiviteit van onderwijs. Met een goed ontwikkeld social audit systeem kan niet alleen gecheckt worden of de leraar aanwezig is, maar kan de leraar ook gekoppeld worden aan concrete onderwijsresultaten van de kinderen die de leraar onder zijn hoede heeft.

Unicef is daarnaast gericht op het verminderen van moedersterfte, en op het bevorderen van basishygiëne: de aanwezigheid van toiletten.

Landen en particulieren kunnen specifiek geld doneren voor dit plan. DFID, ministerie van ontwikkelingssamenwerking van het Verenigd Koninkrijk, geeft 120 miljoen dollar, net als Ikea. Noorwegen betaalt ook behoorlijk mee, evenals de *Bill and Melinda Gates Foundation*.

Unicef geeft daarnaast aan het een erg slecht signaal te vinden dat Nederland zo fors bezuinigt op onderwijs.

Vakbonden

Naast NGO's kunnen vakbonden een belangrijke rol spelen in de bestrijding van kinderarbeid. De vakbondsmensen die ik sprak zijn zelfs van mening dat zij een grotere rol kunnen spelen dan de ngo's omdat zij een echte grassroot bewegingen zijn, vanuit de werkvloer zelf, met veel (potentiële) leden. In India zijn er erg veel vakbonden, met name omdat het zo makkelijk is om als vakbond te registreren. Zo zijn er volgens BWI, een mondiale vakbond voor *building and woodworkers* in India rond de 60.000 vakbonden geregistreerd. Deze vakbonden zijn met name gerelateerd aan politieke partijen of politici of aan sectoren, en in het merendeel van de gevallen niet in functie. Ondanks dat hoge aantal is volgens de vertegenwoordiger van BWI 78% van de werkende mensen niet georganiseerd, waarvan 93% zich in de informele sector zou bevinden. Dat betekent dat er dus nog een enorme opgave ligt voor het organiseren van arbeiders in de informele sector.

BWI startte in 1995 een project met de ILO/IPEC, en begon met het naar school halen van kinderen, het opzetten van scholen en projecten gericht op de gemeenschap als geheel. De projecten waarover BWI vertelt doen erg denken aan het werk van Stewards' Trust, waar ik zelf ben gaan kijken.

De ILO ondersteunt, net als de vakbonden, Unicef en de National Commission tal van projecten gericht op kinderarbeid en scholing. Kern van de projecten is de familieaanpak. Niet alleen aandacht voor het kind of voor de ouders, maar voor de familie als geheel. Zo heeft de ILO momenteel een erg groot project gericht op de zgn. Poverty List, een lijst in India waar alle mensen opstaan die ondersteuning verdienen. Sta je op die lijst, dan zijn er tal van voorzieningen waar je gebruik van kunt maken. Sta je niet op die lijst, dan is ondersteuning vanuit de overheid ver weg. In de praktijk blijken een groot aantal mensen die in armoede leven niet op die lijst te staan. De ILO maakt er werk van om deze Poverty List toegankelijk te maken voor alle mensen die hier op horen te staan, gezien hun inkomen. Het belang hiervan is evident: als deze mensen ondersteuning krijgen, hebben ze een beter inkomen, en daarmee minder neiging hun kinderen te laten werken en meer geld om ze naar school te laten gaan.

BBA en Global March

BBA en Global March zijn op meerdere fronten actief in het bestrijden van kinderarbeid. Ze richten zich op bedrijven, waarover meer in het volgende hoofdstuk. Daarnaast ze erg actief in het uit kinderarbeid halen van kinderen, om ze terug te kunnen brengen naar hun familie. Veel kinderen worden namelijk door mensenhandelaren uit hun eigen woonplaats of regio gehaald en naar andere

⁴ zie http://www.unicef.org/india/overview_4075.htm

plaatsen gebracht. Veel kinderen, met name uit de armere staten, zoals Orissa, Bihar of Uttar Pradesh, worden overgebracht naar Delhi en omgeving om daar te werken. Niet zelden wordt daarbij gebruik gemaakt van chaos die ontstaat na natuurrampen, zoals bijvoorbeeld een overstroming. Kinderen raken in de chaos hun ouders kwijt, worden door deze mensen opgevangen, en in een sneltreinvaart op de trein gezet. Deze kinderen weten vaak niet waar ze vandaan komen en weten soms niet eens hun familienaam en gegevens. BBA spant zich in om kinderen te bevrijden, en ze weer terug te brengen. Ook tijdens mijn bezoek was er een bevrijdingsactie gepland.

Stewards' Trust

Stewards' Trust (ST) is een kleine organisatie in Allahabad. De directeur van deze organisatie, John Sylvester, is zelf opgegroeid in Allahabad en heeft zich hier na zijn huwelijk met de Amerikaanse Kay gevestigd met als doel mensen in de bredere omgeving van Allahabad, dus echt op het platteland, te ondersteunen. De missie van ST is daar te zijn waar geen ander komt om te helpen. Dus echt ver het platteland op. John Sylvester begon zelf met het onderwijzen van enkele kinderen, en wist, na veel inzet, via de kinderen ook de ouders te benaderen. Dit waren mensen die al jarenlang in *bonded labour* zaten, geen enkel recht hadden en volledig uitgebuit werden. Door deze mensen te wijzen op het voordeel van het kunnen lezen en schrijven, waardoor ze op konden komen voor hun rechten, inzicht hadden in hun loon, konden lezen in de krant over wat er gaande was, heeft hij ze leren lezen en schrijven. Tegelijkertijd heeft hij door onderhandeling met de 'eigenaren' en door het dreigen met rechtszaken deze mensen vrij weten te krijgen uit hun slavernij. De overheid heeft deze mensen een stuk grond toegewezen, waarop ze hun eigen gemeenschap hebben kunnen stichten, met eigen huizen en grond voor hun vee en om te bewerken. Dit concept heeft Stewards' Trust daarna kunnen herhalen in andere gebieden rondom Allahabad.

Met de gemeenschap als basis voert ST een flink aantal programma's uit. Kern is het onderwijs aan kinderen, en aan volwassenen. ST heeft inmiddels twee scholen opgericht, waar honderden kinderen uit de omgeving naar toe gaan. Eén van de scholen is inmiddels zover dat er geen enkel kind meer opzit dat nog hoeft te werken; ze gaan in deze regio van jongs af aan naar school. In het andere gebied waar ST actief is het werk nog veel sterker gericht op het uit kinderarbeid halen van kinderen en ze naar school krijgen. Moeilijk daarbij is dat een groot deel van deze kinderen van migrantenfamilies is, dus veel moeilijker op school te krijgen dan kinderen die permanent in het gebied wonen. Daarnaast wordt door ST zeer sterk ingezet op het vergroten van de onafhankelijkheid van de volwassenen. Van het zware werk in de mijnen door ze ander werk te leren waarmee ze een beter inkomen kunnen verdienen, zowel voor vrouwen als voor mannen. Van de landeigenaren om geld te lenen door ze te ondersteunen in het sparen van geld en het openen van een 'groepsrekening' bij de lokale bank. Van ziekte en slechte weersomstandigheden door te investeren in (seksuele) gezondheid en basishygiëne van met name vrouwen en kinderen en HIV/AIDS preventie, door te investeren in gezondheid van de dieren en te investeren in een goede landbouwpraktijk. Ook speelt ST een actieve rol in het betrekken van de overheid bij het gebied, voor het aanleggen en onderhoud van wegen, en het aanleggen van een elektriciteitsnetwerk.

Hoofdstuk 2: Bedrijfsleven en kinderarbeid

Inleiding

Voor het bestrijden van kinderarbeid is een integrale aanpak noodzakelijk. Dat bleek duidelijk uit de opsomming van projecten gericht op het tegengaan van kinderarbeid en bevordering van scholing in het vorige hoofdstuk. Een onderdeel dat daarin niet aan de orde is geweest, is de kant van de handel. Arbeid wordt verricht om een product tot stand te brengen. Zo maakt ook kinderarbeid onderdeel uit van de productieketen. Een groot deel van de productie is voor binnenlandse consumptie. Een kleiner deel is bestemd voor de export. Ook in Nederland kun je als consument producten kopen die in India zijn gemaakt, en waar het risico aan zit dat het met behulp van kinderarbeid is gemaakt. Daarom hebben we in Nederland ook een verantwoordelijkheid voor het tegengaan van kinderarbeid in India. Door als consument bewust te consumeren, door vragen te stellen over het product en de prijs, door bedrijven aan te spreken op hun productiewijze.

Bedrijven dragen dus een grote verantwoordelijkheid voor een verantwoorde productieketen, waarin fundamentele arbeidsnormen, waaronder een verbod op kinderarbeid en slavernij, gerespecteerd worden. Shantha Sinha van de National Commission zei hierover dat het niet helpt als Westerse landen bestraffende maatregelen nemen richting India, zoals een algemeen handelsverbod, maar dat positieve maatregelen nodig zijn (*not punitive actions, but positive actions*). Laat India zich zelf bekommeren om het naar school krijgen van de kinderen, zo zegt zij, maar laat Westerse landen zich bekommeren om de eigen bedrijven. Spreek de Westerse bedrijven aan op hun verantwoordelijkheid voor de eigen keten, voor het houden aan wetten in land van vestiging en land van productie, op het navolgen van internationaal erkende arbeidsregels. Met andere woorden: een bedrijf hoeft zich niet aan te passen aan een lagere standaard in het land van productie, en gebruik te maken van alle mogelijkheden die het bedrijf in een land worden aangeboden. Voor bedrijven als Nike, Ikea, GAP, Shell, Philips, Unilever, Estee Lauder, H&M etc betekent vestiging in een land als India dus niet dat kinderarbeid in de keten getolereerd mag worden omdat het zoveel voorkomt in India.

Een duidelijke boodschap dus. Maar, bijna elk bedrijf dat aangesproken wordt op ketentransparantie en – verantwoordelijkheid geeft aan niet voor de hele keten verantwoordelijk gehouden te kunnen worden. Dat zou zeer lastig zijn. De eerst toeleverancier gaat nog, maar daarna trekken de bedrijven hun handen ervan af. Shantha Sinha is hierin zeer duidelijk. Zij stelt klip en klaar dat als bedrijven in staat zijn om eisen te stellen qua kwaliteit en voedselveiligheid, en dit gecontroleerd wordt tot de laatste schakel van de keten, deze bedrijven ook in staat zijn om tot de laatste schakel te controleren op kinderarbeid. Ook BBA en Global March, beide NGO's, onderstrepen dit. Als van een blouse een knoop ontbreekt of de kwaliteit is onder de maat, dan wordt net zo ver teruggegaan in de keten tot de verantwoordelijke gevonden is, en die mag de fout voor zijn rekening nemen. Dat gaat ver, dus dat kan met het voorkomen van kinderarbeid ook, zo menen zij. In de praktijk is dat bijvoorbeeld in de diamantenhandel ver doorgevoerd. Na vele jaren van druk op De Beers, de grootste handelaar in ruwe diamant, dat lang bleef volhouden dat transparantie in de diamantenketen niet mogelijk zou zijn, is dit bedrijf overstap gegaan en is zich in gaan zetten voor een verantwoorde productieketen, zonder kinderarbeid. Ook uit het gesprek met de CSR vertegenwoordiger van Shell blijkt dat er meer mogelijk is dan alleen de eerste toeleverancier controleren. Het kost alleen erg veel moeite, zonder een moment te verslappen. Een investering dus voor bedrijven.

Uit de gesprekken die ik tijdens mijn reis heb gevoerd, zowel met bedrijven als met ngo's, zijn een groot aantal goede en inspirerende voorbeelden naar voren gekomen, soms op eigen initiatief van bedrijven, vaak door klachten van consumenten of ngo's.

Aansprekende voorbeelden

Een veelgenoemd bedrijf in de gesprekken tijdens mijn werkbezoek is **Ikea**. Een paar jaar terug is het bedrijf hard aangevallen op het feit dat Ikea producten verkocht, o.a. tapijten, die gemaakt waren met behulp van kinderarbeid. Het bedrijf heeft toen actie ondernomen om kinderarbeid tegen te gaan in de eigen keten. Dat bleek niet gemakkelijk. Volgens Unicef werd dat onder meer veroorzaakt door onduidelijkheid over welke conventie of wet nu nageleefd dient te worden, en wat dus de minimumleeftijd moet zijn om niet meer te spreken over kinderarbeid. Er is nog te weinig eenduidigheid in de wetten en conventies. Ikea heeft daarom besloten om naast eigen inspanningen organisaties te ondersteunen die strijden tegen kinderarbeid en voor scholing. Unicef-India ontving daarom voor het vijfjarenplan 120 miljoen dollar van Ikea. Een behoorlijke som geld, waartoe door Ikea besloten werd op de dag dat de beurzen instorten, in oktober 2008. Daarnaast doneert Ikea LED-lampen aan Unicef, een voor elke verkochte lamp, om uit te delen aan kinderen uit gemeenschappen zonder elektriciteit, zodat kinderen in de avond hun huiswerk kunnen maken. Ook **KPMG** levert steun aan Unicef, maar doet dat via praktische ondersteuning, niet met geld.

De tapijtensector zelf is na de kritiek ook begonnen met intern hervorming. Het keurmerk Rugmark werd ingevoerd als label voor kinderarbeidvrije tapijten. Een deel van de opbrengst wordt ingezet voor monitoring van de bedrijven zodat ze aan de voorwaarden blijven voldoen. Ook **GAP** werkt op die manier, en investeert een deel van de omzet in een eigen monitoringssysteem. BBA en Global March, zelf ook betrokken bij het tot stand komen van het keurmerk Rugmark geven aan dat het voor kleding weer veel moeilijker is om een keurmerk op te zetten. De kledingsector is veel wijder vertakt, en dus moeilijker geheel in de greep te krijgen en te monitoren. Ook benoemen BBA en Global March de gevaren van een keurmerk: het kan consumenten vertrouwen geven waar dat niet terecht is. Zo bleek dat in Duitsland natuursteen werd verkocht met een kinderarbeidvrij keurmerk, terwijl het keurmerk helemaal niet kon garanderen dat de betreffende natuursteen inderdaad kinderarbeid vrij was. De producten werden al zo verkocht, voordat het keurmerk feitelijk in werking had kunnen treden en terecht was. Keurmerken zijn dus niet zonder risico's: het vraagt om constante monitoring en check op namaak.

Levi Strauss

Een ander bedrijf dat hard geconfronteerd werd met kinderarbeid in de keten is **Levi Strauss**. Levi Strauss reageerde daarop met het verbieden van *home based contracting* in de eigen keten. Deze keus werd ingegeven door de wetenschap dat met name thuiswerk een groot risico betekent voor de inzet van kinderen. In de keten van Levi Strauss is het toeleveranciers dus verboden te werken met materiaal dat tot stand is gekomen door thuiswerk.

Nike

Nike kreeg met kinderarbeidaanklachten te maken door de zgn voetbalaffaire. Het bleek dat in de keten van de voetballen van Nike kinderarbeid voorkwam. Een van de acties van Nike in de jaren daarna was openbaarmaking van de hele keten. In plaats van dat het leidde tot vertrouwen in het bedrijf, leidde het tot veel commotie. Juist door het openbaar maken van de keten werd het bedrijf (door NGO's) aangevallen omdat elke toeleverancier gecheckt kon worden, en het niet bij elke toeleverancier in orde bleek te zijn. Goede wil werd dus redelijk hard afgestraft, en Nike besloot de lijst weer terug te halen en transparantie niveau wat te laten dalen.

Global March en BBA geven aan op een andere manier te werk te gaan: constructief met bedrijven in gesprek gaan, en pas als er geen enkele ontwikkeling is wordt de confrontatie publiekelijk aangegaan. Met financiële hulp van de Nederlandse ambassade heeft Global March een project op kunnen zetten om het gesprek aan te gaan met bedrijven. Er is nog veel wederzijds onbegrip tussen bedrijven en de ngo-wereld. Bedrijven erkennen wel dat er wetten en regels zijn, meent Global March, maar waar nog op moet worden ingezet is de wil om die te monitoren in de eigen keten. Vanuit bedrijven en Global March is er echter een gezamenlijke wens om te voorkomen dat er

kinderen in de keten voorkomen. Hoewel de motieven dus kunnen verschillen, de een vanuit ideële motieven, de ander uit zakelijke motieven, biedt dit dus wel een basis om er samen aan te werken. BBA heeft de afgelopen jaren ook veel bereikt in de samenwerking met bedrijven. BBA deed, op verzoek van o.a. **Estee Lauder** onderzoek, jaren geleden al, naar kinderarbeid in de keten van Mica-winning. Mica is een grondstof voor o.a. cosmetica, voor de glitters, maar ook voor ict en mobiele telefoons. Uit onderzoek bleek inderdaad dat er kinderarbeid voorkwam in de keten. De eerste reactie van de bedrijven was dat ze niet in staat waren om de keten onder controle te krijgen en te managen. Nadat er echter druk werd uitgeoefend, o.a. door BBA, maar ook door consumenten, werd er besloten tot samenwerking om kinderarbeid in de keten te weren. Ook belegde BBA een bijeenkomst waar gebruikers en bedrijven kinderen en mensen uit de gemeenschap konden ontmoeten. De indruk van BBA is dat dergelijke ontmoetingen meer opleveren dan externe, weinig gerichte, handelsmaatregelen.

BBA en Global March hebben per product of sector ketenonderzoek verricht, onder ander dus voor Mica, zoals hierboven beschreven. In dergelijk onderzoek kijken de organisaties of het mogelijk is de keten in de greep te krijgen en zo transparantie te bevorderen. Dat blijkt goed mogelijk, met een flinke dosis inspanning. Net zoals het onderzoek van de keten van Mica, zou ook kunnen met bijv. chocola, thee of katoen. Wat hen betreft moet voorkomen worden dat bedrijven onverwachts aangevallen worden, en als eerste reactie het contract met de betreffende fabriek of leverancier opzeggen. Er moet eerst gezocht worden naar mogelijkheden om de omstandigheden in de fabrieken te verbeteren. Zo los je immers het probleem op, in plaats van het probleem te laten bestaan maar zelf weg te trekken. Verbetering van de omstandigheden in de fabrieken zelf zal betekenen dat de kinderen naar school kunnen gaan en ouders meer loon kunnen vragen, omdat ze in een betere onderhandelingspositie zitten. Pas als blijkt dat het bedrijf niets bereikt in het gesprek met de fabriek is het verbreken van het contract een logische stap.

Shell

In het gesprek dat ik heb met **Shell** India krijg ik een goed beeld van het MVO-beleid dat zij voeren. Shell staat hoog genoteerd op de Nederlandse MVO-lijst, en de Shell vertegenwoordiger geeft een goed beeld hoe dat beleid eruit ziet. Dat is niet zozeer gericht op het terugdringen van kinderarbeid in de keten, als wel gericht op het voorkomen van problemen gemeenschapsbreed al voor vestiging. Er wordt overleg gevoerd met de gemeenschap wat er nodig is aan scholing of aan infrastructuur, waar kwetsbare gebieden liggen, of welke maatregelen nodig zijn om kwetsbare natuur, zoals in het Zuiden van India de mangrove bossen, te beschermen. Zo neemt Shell de bevolking mee in de ontwikkeling van het eigen bedrijf, wat het bedrijf een goede positie in de gemeenschap oplevert. Ook in het aannamebeleid wordt actief ingezet op MVO. Bij de pompen van Shell in India worden bijvoorbeeld gehandicapte mensen ingezet, via het programma Enable India.

In discussie over de macht en inzet van multinationals in het bestrijden van kinderarbeid wordt door de vertegenwoordiger van Shell aangegeven dat multinationals veel onderhandelingsmacht hebben. Die kan ook ingezet worden om keten kinderarbeid vrij te krijgen, en zorg te dragen voor naleving fundamentele arbeidsnormen. Dat is niet gemakkelijk, maar er kan meer dan wat er nu vaak gebeurt. Ook geeft zij enkele knelpunten weer, bijvoorbeeld ten aanzien van monitoring van bedrijven. Want, hoe betrouwbaar is je monitoringsbedrijf? Corruptie is ook daar een mogelijkheid, evenals onderpresteren. Daarnaast staan bedrijven vaak voor de moeilijke keuze of ze een gecertificeerd bedrijf inschakelen, die echter weer verder weg is, en moeilijker te controleren, of zich sterk maken voor lokale bedrijven, die echter niet gecertificeerd zijn, maar waar, gelet op de afstand, wel beter op toe te zien is.

Philips

Ook **Philips** scoort erg goed op de Nederlandse MVO-lijst. In het gesprek met de MVO vertegenwoordiger van Philips India blijkt dat ze inderdaad behoorlijk inzetten op controle van hun toeleveranciers. De toeleverancier moet zelf een eigen audit doen, volgens Philips normen, dit wordt gecontroleerd door Philips, waarna het geheel nog eens gecheckt wordt door een extern

auditbureau. Wetten dienen te worden nageleefd, en de Philips-normen ten aanzien van MVO dienen ook bij de toeleveranciers nageleefd te worden. Punt van kritiek is wat mij betreft echter dat Philips het bij de eerste toeleverancier laat. Als er een klacht is over een leverancier verderop in de keten wil Philips nog wel in actie komen, maar actief beleid verder dan de eerste toeleverancier is er niet. Op een vraag waar Philips zijn glas vandaan haalt, wordt keurig verwezen naar de toeleverancier (uit Indonesië) die gecheckt is op alle fronten. Als aangegeven wordt dat in de siliciummijnen in India, waar de grondstof voor glas gewonnen wordt, veel kinderen werken, blijkt dat de kennis over de wijze waarop de grondstoffen van het glas van Philips gewonnen worden niet verder gaat dan de eerste toeleverancier. De MVO man belooft hier nog op terug te komen via de mail, maar tot op heden is er nog geen antwoord. Na thuiskomst krijg ik wederom een mail van Phillips Nederland met een herbevestiging van deze belofte. Ik hoop nog van hen terug te horen. Naast het officiële MVO-beleid onderneemt Philips via zijn personeel ook heel wat activiteiten, zoals ondersteuning van scholen in de buurt, in samenwerking met ngo's, de inzet van eigen personeel als onderwijzer voor een dag in de week, waarvoor ze van Philips een vrije dag krijgen, of het vervangen van lampen met slechte kwaliteit door hoogwaardige lampen.

ILO

Ook met de ILO heb ik gesproken over de mogelijkheden van bedrijven om kinderarbeid in de keten terug te dringen. Allereerst werden door de ILO een aantal risicosectoren opgenoemd, zoals de leersector (geen minimumloon), borduur-, landbouw-, zijde-, sieraden-, sigaretten-, en bindisector. Dit zijn sectoren die in feite standaard een lampje moeten doen branden bij bedrijven als ze daarin actief willen worden of al zijn. Daarnaast werd in gesprek met ILO over monitoring opgemerkt dat samenwerking noodzakelijk is. Nu doet iedereen apart zijn eigen poging, wat veel geld kost, ook voor de fabrieken die gecontroleerd worden. Één systeem bespaart veel kosten, wat geïnvesteerd kan worden in verbeteren van arbeidsomstandigheden. Optie zou kunnen zijn om deel van de BTW in te zetten voor het verbeteren van de werkomstandigheden, via storting in een fonds.

Hoofdstuk 3 Conclusie en aanbevelingen

Aanbevelingen ten aanzien van hulpverlening

In alle bescheidenheid en met ontzag voor een land met een gigantische bevolkingsomvang (1,2 miljard) en daarmee gepaard gaande enorme problemen, maar eveneens met het besef dat dit land één van de snel opkomende economieën betreft met inmiddels een heuze rijke bovenlaag, kom ik tot de volgende conclusies.

Er bestaat geen eenduidige makkelijke oplossing voor kinderarbeid. Er is een integrale benadering nodig is voor het bestrijden van de kinderarbeid:

- Bevorder in ieder geval de betaling van het minimum loon en veilige arbeidsomstandigheden voor de ouders, volgens de ILO normen;
- Bevorder actief het toe leiden naar het onderwijs;
- Verhoog de kwaliteit van het onderwijs door goede lerarenopleidingen en kleinere klassen;
- Versterk het toezicht vanuit lokale 'volksraad' of er inderdaad wordt lesgegeven;
- Verscherp het toezicht door de inspectie op kinderarbeid en kinderslavernij en zorg dat het tot daadwerkelijke veroordelingen komt;
- Motiveer ouders door goede voorlichting om hun kinderen naar school te laten gaan.

Aanbevelingen voor bedrijven

Uit het voorgaande mag blijken dat zowel het bedrijfsleven als de mensenrechtenorganisaties en de vakbonden zeggen dat er meer kan dan alleen het controleren van de eerste toeleverancier. Hoe verder weg hoe moeilijker, maar ook bedrijven als Philips, Unilever en Shell zeggen dat het niet onmogelijk is. Het is zo blijkt ook uit andere voorbeelden van bedrijven zoals Ikea en Levi Strauss dat het uiteindelijk neerkomt op een bewuste keuze. Als controle op kwaliteit van zaad kan, dan kan er ook achterhaald worden wie aan het zaad werkt. Eerder hebben bedrijven jarenlang volgehouden dat het verder kijken in de keten niet mogelijk was, terwijl dit uiteindelijk wel bleek te kunnen, zelf tot het winnen van de grondstoffen. Ook bij de diamantenhandel is men inmiddels tot een kinderarbeid/kindsoldaat vrije keten gekomen. Daarbij werd me op het hart gedrukt dat het terugtrekken uit een regio of land niet de oplossing is. Het verbeteren van de arbeidsomstandigheden en voorwaarden wel. De overheid heeft hier een belangrijke controlerende taak. Law free zones bestaan niet: er zijn altijd internationale normen (ILO conventies) die nageleefd moeten worden, ook al is handhaving door de overheid niet in orde.

Aanbevelingen:

- Bedrijven kunnen ngo's ondersteunen die in hun omgeving werken en die proberen de kinderen naar school te laten gaan. Levi Strauss en Ikea zijn goede voorbeelden
- Er is meer kennis en onderzoek nodig over risicolanden en –grondstoffen.
- Internationale bedrijven moeten er naar streven om volledige transparantie te geven over hun productieketen en kinderarbeid te weren uit hun keten. Daarvoor kan men een tijdpad aangeven.
- Zet gezamenlijk met een sector een certificering op, zodat er een eenduidig stelsel komt van keurmerken, één dus per sector. Of maak gebruik van grotere bedrijven die gespecialiseerd zijn in certificeringen. Zorg daarbij wel voor een betrouwbaar lokaal netwerk van controleurs
- Uit de marge van de winst kan vervolgens een bedrag gereserveerd worden voor een goed monitoringssysteem van dit keurmerk. Dit gebeurt al als het gaat om de tapijtenindustrie en de voetbalfabrikanten in India

Aanbevelingen voor Nederlandse overheid - de vrijwilligheid voorbij

De staatssecretaris constateert dat er in de eerste voortgangsrapportage van de SER-commissie Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen weinig ambitie en vooruitgang is te ontdekken en dat een plan van aanpak en concrete doelen ontbreken.

Inmiddels heeft de bijna voltallige Tweede Kamer twee moties aangenomen die steun van de overheid koppelt aan het naleven in de productieketen van vier fundamentele arbeidsnormen, waaronder afwezigheid van kinderarbeid of een tijdgebonden aanpak. Eerder is gebleken dat ook Nederlandse bedrijven bij de schendingen van arbeidsrechten zijn betrokken**;

Inmiddels heeft de staatssecretaris Heemskerk op grond van de Transparantiebenchmark geconstateerd dat Nederlandse bedrijven gemiddeld slechts 1,7 op een schaal van 10 scoren voor het leveren van informatie over hun toeleveringsketen en geeft de VBDO Supply Chain Benchmark aan dat het ook met de daadwerkelijke ketenprestaties nog droevig is gesteld.

Tegelijk laten de sectorale keteninitiatieven als de Fair Wear Foundation, Fair Trade producten onder de Max Havelaar vlag en projecten onder het Initiatief voor Duurzame Handel, zien dat het mogelijk is om de naleving van mensenrechten (waaronder arbeidsrechten) in de productieketen te verbeteren.

Het John Ruggie framework laat zien dat transparantie in de keten mogelijk is en streeft dit ook actief na. Uiteindelijk zullen bij de onderhandelingen binnen de handelsverdragen van de EU en de WTO kinderarbeid, of algemeen arbeidsnormen, een goede plek dienen te krijgen. Daarin zullen goede afspraken moeten worden gemaakt over transparantie, monitoring, en verplichtingen van bedrijven.

Daartoe kom ik tot de volgende aanbevelingen:

- Nederland zal binnen de EU pleiten voor een verbod op geïmporteerde producten die met kinderarbeid zijn gemaakt. Ik juich het onderzoek dat minister Verhagen heeft laten instellen toe, alleen dat onderzoek beperkt zich tot de ernstige vormen van kinderarbeid. Het zal moeten gelden voor alle vormen van kinderarbeid en voor de gehele productie keten
- Indien Nederlandse internationale bedrijven geen volledige transparantie geven over hun productieketen, kunnen ze niet meer rekenen op Nederlandse overheidssteun (in overeenstemming met eerder aangenomen motie Voordewind)
- In handelsovereenkomsten maakt het naleven van fundamentele arbeidsnormen, waaronder een verbod op kinderarbeid, onderdeel uit van de afspraken. Ook kunnen hierin afspraken worden gemaakt over ketentransparantie en stappenplannen richting een kinderarbeidvrije keten.
- Verzoek de SER een programma te ontwikkelen op het gebied van ketenbeheer, waaronder het meten van ketenprestaties en het agenderen van belangrijke problemen in de productieketen. In het geval de SER daartoe niet bij machte is of daartoe niet bereid is, zal de Nederlandse regering met een ander voorstel moeten komen om mensenrechten in de productieketens van Nederlandse bedrijven te bevorderen.
- Minister Koenders zal (een deel) van zijn bezuiniging op het stimuleren van basisonderwijs in Ontwikkelingslanden moeten terugdraaien, omdat juist dit bijdraagt aan het terugdringen van de kinderarbeid
- Nederland zou kunnen meebetalen aan vijfjaren programma van Unicef voor India. Ook zouden er speciale sanitairprogramma's ondersteund kunnen worden, om de hygiëne op scholen te verbeteren en heel basaal gescheiden toiletten te bouwen. Dat laatste is met name van belang om ook meisjes naar school te krijgen. Water en Sanitatie zijn een specialiteit van Nederland, dus het heeft een meerwaarde als Nederland hierbij betrokken raakt.